

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС,
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО****БЕХТЕР Л. В.,**

аспірант

(Національний авіаційний університет)

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.31>**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНИХ БЛАГОДІЙНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ
РІВНІ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ**

У статті досліджено форми та методи взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади на регіональному рівні щодо реалізації міжнародних проектів. Вказано, що сьогодні система регіонального адміністрування в гуманітарній сфері повинна стати основою внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави, зокрема, створити умови для припинення війни, сприяти соціальним реформам та сформуванню основи для інноваційного розвитку окремих регіонів та країни в цілому. На шляху демократичних процесів в Україні виник цілий набір гуманітарних, соціальних, психологічних, політичних, економічних та інших проблем, без вирішення яких неможливо налагодити демократичну систему, а взаємодія міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні є засадничою основою для вказаного. Все це, в свою чергу, вимагає розробки ефективної регіональної політики в гуманітарній сфері.

Зроблено висновок, що форми взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні доцільно класифікувати на юридичні, організаційно-правові та допоміжні. Під методами взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні ми розуміємо: прийоми, методи аналізу, використання правових та організаційних форм впливу на свідомість та поведінку людей у контрольованих соціальних процесах, взаємовідносинах та зв'язках. Існують методи внутрішньої взаємодії (обмін інформацією, ідеями) та зовнішньої взаємодії, спрямованої на співпрацю міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні. Основними серед них є методи інформування, консультування, делегування, контролю.

Ключові слова: форми та методи взаємодії, міжнародні благодійні організації, органи державної влади, регіональний рівень.

Bekhter L. V. Forms and methods of interaction between international charitable organizations and state authorities at the regional level regarding the implementation of international projects

The article studies the forms and methods of interaction of international charitable organizations and public authorities at the regional level regarding the implementation of international projects. It is indicated that today the system of regional administration

in the humanitarian sphere should become the basis of the domestic and foreign policy of our state, in particular, create conditions for ending the war, promote social reforms and form the basis for the innovative development of individual regions and the country in the General. On the way of democratic processes in Ukraine, a whole set of humanitarian, social, psychological, political, economic and other problems has arisen, without the solution of which it is impossible to establish a democratic system, and the interaction of international charitable organizations and public authorities on the implementation of international projects at the regional level is the fundamental basis for this. All this, in turn, requires the development of an effective regional policy in the humanitarian sphere.

It is concluded that it is advisable to classify the forms of interaction of international charitable organizations and public authorities regarding the implementation of international projects at the regional level into legal, organizational, legal and auxiliary. Under the methods of interaction of international charitable organizations and public authorities Regarding the implementation of international projects at the regional level, we understand: techniques, methods of analysis, use of legal and organizational forms of influence on people's consciousness and behavior in controlled social processes, relationships and connections. There are methods of internal interaction (exchange of information, ideas) and external interaction aimed at cooperation of international charitable organizations and public authorities on the implementation of international projects at the regional level. The main among them are the methods of informing, consulting, delegating, control.

Key words: *forms and methods of interaction, international charitable organizations, public authorities, regional level.*

Вступ. Сьогодні система регіонального адміністрування в гуманітарній сфері повинна стати основою внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави, зокрема, створити умови для припинення війни, сприяти соціальним реформам та сформуванню основи для інноваційного розвитку окремих регіонів та країни в цілому. На шляху демократичних процесів в Україні виник цілий набір гуманітарних, соціальних, психологічних, політичних, економічних та інших проблем, без вирішення яких неможливо налагодити демократичну систему, а взаємодія міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні є засадничою основою для вказаного. Все це, в свою чергу, вимагає розробки ефективної регіональної політики в гуманітарній сфері.

Постановка завдання. Дослідити форми та методи взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади на регіональному рівні щодо реалізації міжнародних проектів.

Огляд наукових досліджень. Окремі аспекти питання щодо форм та методів взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади на регіональному рівні щодо реалізації міжнародних проектів у своїх працях торкалися Гузь А, Завидняк І., Кожушко О., Марченко О., Сербин Р. та інші.

Результати дослідження. Доцільно зазначити, що у Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 визначено, що державна регіональна політика – це система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб щодо забезпечення високого рівня якості життя на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної та культурної ідентичності [1].

Багатогранний характер гуманітарної сфери, процеси взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному

рівні призвели до появи різних підходів, відповідно до яких визначається концептуальний апарат. Відомо, що урядовці та громадськість часто використовують різні значення в одному понятті. Таким чином, проблема формування системи понять організації механізмів взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні має як теоретичне, так і практичне значення.

Варто вказати, що взаємодія – це «процес взаємного впливу елементів один на одного, найбільш загальна, універсальна форма руху та розвитку. Формування механізму взаємодії – це складний, системний процес» [2]. Відповідно, міжнародні благодійні організації та органи державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні в структурі соціального організму країни взаємодіють, відповідно, будучи у формі організації та самоорганізації. Міжнародні благодійні організації є справді соціальними установами, відповідно пройшовши ряд етапів формування, вони, природно, дозріли до необхідності спільних організованих дій: наведення порядку у відносинах; формування цілей спільної діяльності; розробка соціальних норм та правил у ході взаємодії в основних сферах суспільства: гуманітарній, економічній, соціальній, політичній.

Міжнародні благодійні організації разом з органами державної влади відіграють важливу роль у формуванні гуманітарної політики не лише на регіональному рівні, а й на рівні держави. Їхня діяльність здійснюється з використанням конкретних форм і методів, як правових, так і неправових. У цьому контексті варто вказати, що «неправові форми» – це такі форми, які як правило, закріплені нормами закону, але самі по собі не тягнуть за собою правових наслідків.

Форми взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні є зовнішніми, постійними і типово фіксованими проявами практичної діяльності виконавчого органу і забезпечують життєдіяльну діяльність суспільства.

Варто вказати, що категорія «форма» у словниковій літературі розглядається в 14 значеннях [3]. Категорія «метод» розкривається, як: 1. Спосіб представлення явищ природи та суспільного життя. 2. Прийом або система методів, що використовуються в будь-якій сфері діяльності (наука, промисловість тощо) [3].

У вітчизняному науковому середовищі немає одностайного визначення змісту понять «форма» та «метод» та їх особливостей в процесі взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні. Окремі вчені обґрунтовують, що форми діяльності доцільно розділити на юридичні (законотворчість, установча, правоохоронна та контрольна) та організаційно-базові та допоміжні. Основні організаційні форми включають: особисту відповідальність посадових осіб; серед допоміжних організаційних форм – участь керівництва у зустрічах та зборах, інтерв'ю, прес-конференціях тощо [4].

У системі методів діяльності органів виконавчої влади дослідники надають методи планування координації, контролю за виконанням рішень, роботи з персоналом, інформаційного забезпечення діяльності. Вчені визначають бачення форм і методів взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні на основі їх правових норм [5].

Наукова література представляє різні підходи до класифікації форм, методів взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні. Окремі автори розглядають методи за змістом і ділять їх на групи: організаційні та адміністративні, економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні, морально-етичні, та пропонують таку класифікацію: а) за напрямком впливу; б) за організаційними формами впливу; в) за характером управлінського впливу прямої та непрямої дії [6].

Існують методи внутрішньої взаємодії (обмін інформацією, ідеями) та зовнішньої взаємодії, спрямованої на співпрацю міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні.

Основними серед них є методи інформування, консультування, делегування, контролю. Взаємодія взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні повинна здійснюватися на основі відкритості та прозорості [7].

Отже, під методами взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні доцільно розуміти: прийоми, методи аналізу, використання правових та організаційних форм впливу на свідомість та поведінку людей у контрольованих соціальних процесах, взаємовідносинах та зв'язках.

Використання форм і методів взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні у сфері гуманітарного розвитку спрямоване на: створення умов для участі міжнародних благодійних організацій у вирішенні гуманітарних питань місцевого та державного значення; задоволення культурних, освітніх, медичних, соціальних та інших потреб регіону шляхом надання їм допомоги і надання відповідних послуг; спільну участь виконавчого органу та міжнародної благодійної організації у реалізації актуальних питань гуманітарного розвитку.

Слід відзначити взаємодію міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні у вирішенні гуманітарних питань в регіоні, спрямовану на подальшу демократизацію української держави, її безпеки, формування громадянського суспільства та визначення шляхів і методів розширення регіональної політичної еліти, визначення тенденцій та специфіки її розвитку.

Для забезпечення взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні керівники місцевих державних адміністрацій у процесі здійснення своїх повноважень видають нормативні та індивідуальні правові акти та несуть відповідальність відповідно до закону. Положення голови обласної та районних державних адміністрацій підлягають обов'язковій реєстрації та набудуть чинності з моменту їх реєстрації, а у випадках, коли положення стосуються обов'язків у процесі співпраці набувають чинності з моменту їх опублікування.

Періодично органи державної влади на регіональному рівні мають проводити консультації відповідно до інструкцій голови обласної державної адміністрації [8], що сприяє встановленню систематичного діалогу в процесі взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні, а саме: консультації проводяться у формі публічної дискусії (пряма форма) та опитувань (непряма форма); публічна дискусія, яка передбачає організацію та проведення: конференцій, семінарів, форумів, громадських слухань, круглих столів; зустрічей, громадських зустрічей, публічних прийомів; телевізійних або радіодебатів, дискусій, діалогів, інтерв'ю та інших телевізійних та радіопрограм, інтернет-конференцій, телефонних «гарячих ліній», інтерактивного спілкування в інших сучасних формах.

Вивчення громадської думки є важливою складовою в процесі взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні та здійснюється шляхом: проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкети, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи); впровадження спеціальних рубрик у друковані та електронні засоби масової інформації.

Згідно зі світовою практикою, регіон, який претендує на статус сучасного наукового, освітнього та культурного центру, повинен мати чітку, науково обґрунтовану стратегію свого розвитку. Тільки за таких умов можна забезпечити стабільний, послідовний і в той же час інноваційний розвиток регіону, створити ефективну гуманітарну модель з урахуванням стратегічних цілей, адаптувати інфраструктуру регіону до сучасних вимог. Проект стратегії регіонального розвитку визначає наступні пріоритети: внесення пропозиції щодо підвищення дотримання законодавства у відповідних сферах регіону; проведення інформаційно-пропагандистської роботи серед населення, популяризація в суспільстві перспективних ідей, пов'язаних з участю громадських організацій у формуванні регіональної гуманітарної та державної політики.

В останні роки метод фокус-групи став дуже популярним. Сьогодні це один з найбільш ефективних та дієвих способів збору та аналізу інформації щодо результатів та дієвості взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні. Найкраще використовувати цей метод на етапі аналізу документів. Ступінь ефективності взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні безпосередньо впливає на добробут людини. Зрештою, мова йде про ефективність соціальної системи регіону в цілому.

Крім того варто звернути увагу на досвід зарубіжних країн щодо питань взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади. Зокрема у Німеччині Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ) створило програму Експертного фонду муніципального партнерства по всьому світу (Експерти для партнерів).

Цей фонд відкриває привабливі можливості для вашого муніципалітету. Через фонд – і у співпраці з вашим німецьким муніципалітетом-партнером – можливо запросити призначення експертів з широким спектром профілів, як правило, на два роки. Експерти здатні розробляти та впроваджувати конкретні проекти у муніципалітеті, що охоплюють такі нагальні питання, як зміна клімату, інклюзивний розвиток міст, сталий економічний розвиток та управління відходами. Вони нададуть стратегічні поради та зміцнять структури у місцевому уряді для досягнення цілей Порядку денного 2030 року. Під час свого призначення експерти та два муніципалітети отримують від BMZ технічну підтримку.

Перевагами впровадження інституту експертів доцільно визначити:

- Експерти впроваджують конкретні проекти у муніципалітеті та створюють структури, необхідні для досягнення стійких результатів. Вони гарантують, що особливій увазі групам, які потребують особливої уваги.

- Вони залучають нових учасників партнерства – наприклад, з місцевого самоврядування, громадянського суспільства або приватного сектору – і сприяють міжвідомчому співробітництву.

- Призначення експерта не тільки зміцнює муніципальне партнерство; воно також надає німецьким муніципалітетам нове натхнення для розвитку.

Безумовно такий досвід є цікавим для нашої держави, оскільки за даними національного порталу «Децентралізація» [9]:

- Лише приблизно половина з громад має партнерські відносини з муніципалітетами інших країн (46%).

- Загальна кількість партнерств, укладених цими громадами з муніципалітетами інших країн, – 1279. Таким чином, кожна з тих громад, які мають партнерські відносини з муніципалітетами інших країн, встановила в середньому 3–4 такі партнерства. Найбільш активними в налагодженні партнерств є обласні центри, а але є рекордсмени і серед менших міст. Так, наприклад, Берегівська громада Закарпатської області має 65 партнерств.

- Серед регіонів України найактивніші у налагодженні партнерств ті, які розташовані близько до кордонів з європейськими країнами, в першу чергу – Закарпатська, Львівська, Чернівецька та Одеська області, де на одну громаду, яка має партнерів за кордоном, припадає, в середньому, по 5–6 партнерств.

- Українські громади мають партнерства з муніципалітетами загалом 52 країн, серед яких є країни усіх континентів, окрім Австралії. Наприклад, Хмельницька громада має угоду про партнерство з містом Агуаскальєнтес (Мексиканські Сполучені Штати), Дрогобицька громада Львівської області – з містом Гамянг (Республіка Корея), Вознесенська громада Миколаївської області в партнерстві з містом Хессекуа (Південно-Африканська Республіка), Одеська громада має партнерів в Індії (Колката), Чилі (Вальпараїсо), Кенії (Момбаса), Японії (Йокогама).

- Найбільше партнерств українські громади мають з містами та мінами Польщі (501 партнерств, або 39% від верифікованого переліку). Серед країн, з громадами яких українські муніципалітети співпрацюють найчастіше, також Угорщина (122 партнерства), Німеччина (86), Румунія (83), Словацька Республіка (56), Литва (50), Чеська Республіка (39), Грузія (28), Болгарія (25), Італія, Латвія і Франція (по 22).

Варто вказати, що Рада Європи також постійно акцентує увагу та підтримує думку, що існує потреба у розширенні, зокрема, муніципального партнерства та співпраці між українськими та іншими європейськими муніципалітетами та благодійними організаціями, а також у обміні передовим досвідом муніципальної підтримки сільських та малих громад для підвищення їх стійкості, вказуючи, що європейська місцева влада також повинна прийняти спільний клопотання про підтримку України та проти Російської Федерації та розробити проекти для підтримки захисту, відновлення та реконструкції в Україні. Конгрес повинен допомогти підвищити обізнаність українських місцевих органів влади про те, як використовувати Реєстр збитків для України Ради Європи, тоді як донори, такі як Український фонд, повинні більше інвестувати в освіту, з акцентом на молодь, та у розвиток соціального житла для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [10].

Війна збільшила відмінності у фінансових можливостях громад, особливо в прифронтових, окупованих та звільнених регіонах, які зазнали масштабних руйнувань і бачили, як підприємства та жителі переїжджають у безпечніші райони. Наприкінці 2023 року втручання держави у доходи громади та послаблення фінансової стійкості громад. Загалом, невизначеність воєнного часу значно знизилася фінансову спроможність громад, що обумовлює та актуалізує потребу у більшій взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні.

На місцевому рівні активні громадяни, неурядові організації, благодійні фонди, волонтерські рухи та місцеві підприємства відіграють ключову роль у допомозі муніципалітетам задовольнити свої потреби у відновленні. Міжнародні благодійні організації не тільки допомагають залучати гуманітарну допомогу та гранти, але й виступають партнерами муніципалітетів у співпраці з донорами, які не мають безпосередньої участі в організації бюджетів. Місцеві підприємства вносять значну частину власних ресурсів на відновлення громади, розміщення внутрішньо переміщених осіб та переміщення підприємств. Активне громадянське суспільство зміцнює місцевий організаційний потенціал. Ось чому взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні разом із участю громадськості у прийнятті місцевих рішень є настільки важливими для досягнення ефективного та інклюзивного місцевого розвитку.

Однак міжнародні фінансові установи, як правило, працюють з великими містами та регіональними центрами і мають мало або взагалі не мають досвіду роботи безпосередньо з українськими муніципалітетами, населення яких становить 27 000 осіб. В даний час NEFCO є найдоступнішою міжнародною фінансовою установою для громад, які шукають фінансування для задоволення своїх потреб у зеленому відновленні [11]. Окрім міжнародних фінансових установ, міжнародні уряди також надають пряму підтримку відновленню регіонів України.

Вбачається, щоб залучити більше міжнародного фінансування для реконструкції громади, місцеві органи влади повинні збільшити свій організаційний потенціал з точки зору проектною роботи для залучення грантів та коштів ЄС, а також фінансового управління, особливо кредитів. Спільноти можуть підвищити свою привабливість в очах донорів, розширивши сферу своїх проектних пропозицій, включивши більше, ніж лише одну спільноту. Наприклад, вони можуть проявити ініціативу та сформувати міжмуніципальні партнерства, в тому числі з муніципалітетами за кордоном, приєднатися до громадських асоціацій та організувати кластери за участю підприємств та університетів.

Роль держави в цих процесах також має вирішальне значення, оскільки вона може забезпечити нормативну базу для муніципалітетів для залучення зовнішнього фінансування. Деякі позитивні кроки вже були зроблені. Наприкінці 2023 року до Бюджетного кодексу України було внесено зміни, щоб дозволити сільським та приміським громадам отримувати кредити [12]. Але для того, щоб спиратися на цю ініціативу, адміністративна процедура легалізації міжмуніципальних угод про партнерство тепер повинна бути спрощена. Ще одним бажаним розвитком подій було б зміцнення правової бази для державно-приватного партнерства. Це захистить муніципальне майно та активи від ворожих погонань бізнесу та захистить підприємства від прийняття проектних ризиків.

Розділяючи обмежені фінансові ресурси, останнє, що повинні робити українські громади, – це конкурувати за фінансування. Натомість регіональні державні установи повинні відігравати активну роль у залученні спільного фінансування, яке підтримує стратегічні цілі

розвитку всіх громад у регіонах. Це може включати використання потенціалу існуючих регіональних агентств з розвитку та офісів з відновлення.

Висновки. Отже, аналіз взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні дає нам можливість зробити наступні висновки:

1) Форми взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні доцільно класифікувати на юридичні, організаційно-правові та допоміжні.

2) Під методами взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні ми розуміємо: прийоми, методи аналізу, використання правових та організаційних форм впливу на свідомість та поведінку людей у контрольованих соціальних процесах, взаємовідносинах та зв'язках. Існують методи внутрішньої взаємодії (обмін інформацією, ідеями) та зовнішньої взаємодії, спрямованої на співпрацю міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні. Основними серед них є методи інформування, консультування, делегування, контролю.

3) Використання форм і методів взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади щодо реалізації міжнародних проектів на регіональному рівні у сфері гуманітарного розвитку спрямоване на: створення умов для участі громадян у вирішенні гуманітарних питань місцевого та державного значення; задоволення культурних, освітніх, медичних, соціальних та інших потреб населення шляхом надання їм допомоги у наданні відповідних послуг; спільну участь виконавчого органу та міжнародної благодійної організації у реалізації актуальних питань гуманітарного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Прозасади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
2. Міхненко М.М., Кравченко С., Пантелейчук І. та ін. Суспільство та влада: механізми взаємодії; підручник – метод. матеріали для студентів дисципліни «Механізми взаємодії між суспільством та владою» / А.М. Міхненко, С. Кравченко, І.В. Пантелейчук та інші. К: НАДУ 2013. 80 с.
3. Новий тлумачний словник української мови в трьох томах / Т. 3. Київ: Аконті. 2003. 910 с.
4. Марченко О.В. Адміністративно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні : автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Київ, 2013. 21 с.
5. Гудзь А.О. Класифікація форм і видів благодійної діяльності в Україні. *Південно-український правничий часопис*. 2019. № 1. С. 61–64..
6. Сурмін Ю. Енциклопедичний словник державного управління, ред. Ю. В. Ковбасюк, В.П. Трошинський, Ю. П. Сурмін. Київ: НАПА, 2010. 820 с.
7. Ребкало В.А. Державна політика та демократичне управління: наука, розвиток; : В.А. Ребкала, В.А. Шахова, Є.А. Афоніна та інші.: К: НАДУ, 2014. 28с.
8. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Положення від 03.11.2010 № 996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text>
9. Методичні рекомендації щодо міжнародного муніципального партнерства. URL: <https://decentralization.ua/twincities>
10. Стійкість та реконструкція України: заклик до розширення партнерських відносин з українськими муніципалітетами URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/resilience-and-reconstruction-of-ukraine-call-for-expanded-partnerships-with-ukrainian-municipalities>
11. NEFCO URL: <https://www.nefco.int/financing/municipalities-in-eastern-europe/green-recovery-ukraine/>
12. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

